

Київський університет імені Бориса Грінченка

ТРИГУБ ІЛОНА ІВАНІВНА

378.091.12-057.86(4-11)(043.3)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ
У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
Сисоєва Світлана Олександрівна,
Національна академія педагогічних наук України,
відділення загальної педагогіки та філософії освіти,
академік-секретар, м. Київ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Авшенюк Наталія Миколаївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України,
відділ зарубіжних систем педагогічної освіти і
освіти дорослих, завідувач, м. Київ;

кандидат педагогічних наук
Чуканова Світлана Олександрівна,
Наукова бібліотека Національного університету
«Києво-Могилянська академія», провідний
бібліотекар, м. Київ.

Захист відбудеться «24» жовтня 2017 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.06 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13 б).

Автореферат розісланий «22» вересня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Братко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування освіти в Україні, яке здійснюється відповідно до європейських стандартів, пріоритетів та цінностей, вимагає упровадження моніторингу та експертного супроводу функціонування всіх ланок сфери освіти. Експертиза у сфері освіти є способом аналізу причинно-наслідкових зв'язків у сфері освіти, опосередкованим (через експерта) пізнавальним процесом оцінки якості освіти. Експертна діяльність потребує високої фахової компетентності фахівців, відповідної їх професійної підготовки до проведення експертизи.

Існує загальносвітова практика професійної підготовки експертів у галузі освіти в установах, які здійснюють навчальну, дослідницьку діяльність, а також забезпечують якість освіти (національних агентствах). Тому важливого значення набуває вивчення досвіду професійної підготовки експертів у галузі освіти у зарубіжних країнах задля його упровадження в Україні. Значний інтерес для дослідження становить досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи, оскільки своєю історією, культурою, ментальністю та життєвим устроєм вони близькі до України.

Необхідність забезпечення якості освіти та її експертного супроводу в Україні підкреслюється у таких загальнодержавних документах: Указах Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» (1998), «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (2015); Законах України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (2012) та «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015); Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» (2016).

Нормативну базу розвитку освіти європейських країн та забезпечення її якості становлять такі документи: Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (Болонська конвенція, 1999), Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) (2005); Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2015); Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008), Комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту «Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі» (Львівське Комюніке, 2009), Стратегія ЄС з освіти та навчання «Європа-2020» (2011) та ін.

Проблема забезпечення якості освіти в європейському освітньому просторі набуває все більшої актуальності. Цій проблемі в європейських країнах присвячено дослідження таких науковців: Республіки Болгарія (Ж. Атанасов, Н. Веліков, К. Весселінов, П. Кандєв, Н. Чолаков), Республіки Естонія (Г. Маттісен, Р. Сеема, М. Удам), Латвійської Республіки (А. Урманавіцієне, Д. Цізікієне), Литовської Республіки (Л. Атай, В. Дагієне, Е. Куріловас), Республіки Польща (Х. Беднарчик,

Ч. Купісевич, С. Левандовський, В. Мошинський, К. Павловський), Румунії (П. Адіна-Петрута, А. Барбулесцу, М. Опреа, А. Радулесцу), Республіки Словаччина (С. Бабіакова), Республіки Угорщина (В. Гоммонай, Ж. Куті, П. Медеші, М. Ніколов), Чеської Республіки (Т. Балцарова, К. Венцлова, Д. Когоутек, Д. Марек, Л. Пілар, А. Такер, С. Устич) та ін.

Така проблема вивчається також у межах порівняльної педагогіки. В Україні такі дослідження здійснюються, зокрема, за такими напрямками: методологія порівняльної педагогіки (О. І. Локшина, Л. П. Пуховська, А. А. Сбруєва, О. В. Сухомлинська); системи освіти східноєвропейських країн (А. В. Василюк, Б. Б. Мельниченко); професійна підготовка фахівців у країнах Східної Європи (С. Г. Заскалета, А. В. Каплун, Т. Є. Кристопчук) та ін.

Загальні питання експертизи та експертної діяльності досліджували українські науковці О. М. Василенко, О. А. Коваль, І. О. Макаруч, Л. Г. Москалець. Проблеми експертизи у галузі освіти приділялася увага у працях вітчизняних дослідників, зокрема, таким її аспектам, як: науково-методичне забезпечення експертної діяльності (О. М. Касьянова); застосування експертного оцінювання у рамках моніторингу (Н. П. Мазур), атестації (М. І. Сметанський, В. І. Шахов), діагностики (А. І. Підласий), розробка та використання експертних комп'ютерних програм (І. П. Підласий); експертизи інновацій (Л. М. Ващенко, В. Ф. Паламарчук, В. П. Чудакова); експертизи ефективності управління навчально-виховним процесом (А. М. Єрмола); експертизи якості навчальних підручників (Т. О. Лукіна); експертиза педагогічних об'єктів (А. Н. Тубельський); технологія експертного оцінювання навчально-виховної діяльності загальноосвітніх шкіл (О. С. Боднар); експертна діяльність у вищій освіті (М. В. Михайліченко); теоретико-прикладні аспекти експертизи проектів розвитку навчального закладу (О. І. Мармаза); педагогічна експертиза (Л. М. Петренко) та ін.

Експертиза також стала предметом наукових досліджень у психології, зокрема, у наукових працях Л. М. Карамушки (психологічні аспекти експертного оцінювання), Л. З. Ребухи (психологічна експертиза інноваційної діяльності педагогічного колективу), А. В. Фурман (соціально-психологічна експертиза).

Важливим для дослідження є також науковий доробок зарубіжних учених з питань: структури експертизи в освіті (С. Д. Бешелев, В. А. Бухвалов, Я. Г. Плінер); теорії експертного оцінювання педагогічних явищ та процесів (В. С. Черепанов); застосування експертного оцінювання у рамках прогностики (Б. С. Гершунський); експертизи інновацій (Т. Г. Новікова); експертизи освітніх проектів (С. Л. Братченко); підходів до визначення компетенцій експерта (А. І. Кочетов, Н. В. Крапухіна, С. В. Пронічкін); експертних оцінок в освіті (М. В. Крулехт); психологічних аспектів експертного оцінювання (Ю. М. Швалб, В. А. Ясвін); спеціальної роботи із психологічної підготовки до експертизи практичних працівників (А. Г. Асмолов); психологічних особливостей експертизи (М. Г. Алексєєв).

Аналіз змісту наукових досліджень за останні роки засвідчив, що проблема професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи ще не була предметом окремого наукового дослідження. Поза увагою дослідників залишився такий важливий аспект цієї проблеми, як тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у східноєвропейських країнах.

Актуальність дослідження обраної проблеми посилюється низкою суперечностей, які існують в освітньому просторі України, а саме між:

- сучасними трансформаціями у галузі освіти, процесом її реформування та відсутністю фахівців, здатних до комплексної експертизи змін, що відбуваються в освіті;
- орієнтацією освітньої політики держави на розвиток освіти та сучасним станом професійної готовності науково-педагогічних працівників до експертного супроводу забезпечення якісної освіти;
- накопиченням країнами Східної Європи досвіду професійної підготовки експертів у галузі освіти та відсутністю його цілісного аналізу задля використання в Україні.

Враховуючи соціальну значущість забезпечення якості освіти та її експертного супроводу, той вплив, який освіта здійснює на економічний, політичний, соціальний та культурний розвиток держави, євроінтеграційні тенденції розвитку України, а також відсутність цілісного дослідження та практичного впровадження досвіду європейських країн щодо професійної підготовки експертів у галузі освіти, темою дисертаційної роботи була обрана: **«Професійна підготовка експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з науковою темою Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти» (Реєстраційний номер 0110U006274).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 26 вересня 2013 року) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22 жовтня 2013 року).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка експертів у галузі освіти в Європі.

Предмет дослідження: тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи.

Мета дослідження: дослідити тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи задля використання досвіду цих країн в Україні.

Відповідно до предмета й мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан дослідження обраної проблеми у педагогічній теорії та практиці.
2. Обґрунтувати класифікацію країн Східної Європи щодо дослідження тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти.
3. Дослідити тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи.
4. Виокремити перспективні напрями впровадження досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні.

Методологічну основу дослідження складають: системний, культурологічний та компетентнісний підходи до вивчення педагогічних процесів і явищ; концептуальні ідеї порівняльної педагогіки; положення про нерозривний зв'язок

культури й освіти; принципи цілісності, культуровідповідності, єдності загальнолюдського і національного; сучасні концепції: демократизації та гуманізації освіти, доступності та якості освіти, полікультурності освіти. Дослідження здійснено в контексті положень декларацій, концепцій і рекомендацій міжнародних організацій, законодавчих актів, нормативно-правових документів і матеріалів країн Східної Європи з питань професійної підготовки експертів у галузі освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та висновки: філософії освіти (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк); теоретико-методологічних основ неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, Т. М. Десятов, С. О. Сисоєва); теорії педагогічної освіти (М. Б. Євтух, В. І. Луговий); педагогічних концепцій освітнього менеджменту (В. І. Бондар, В. В. Олійник); методології порівняльної педагогіки (О. І. Локшина, Л. П. Пуховська, А. А. Сбруєва, О. В. Сухомлинська); систем освіти східноєвропейських країн (А. В. Василюк, Б. Б. Мельниченко); професійної підготовки фахівців у країнах Східної Європи (С. Г. Заскалета, А. В. Каплун, Т. Є. Кристопчук); філософських та методологічних засад експертизи (М. Г. Алексєєв, О. С. Анісімов, С. Г. Баронене, Г. М. Прозументова, Ю. М. Швалб); структури експертизи в освіті (С. Д. Бешелев, В. А. Бухвалова, Я. Г. Плинер, В. С. Черепанов); науково-методичного забезпечення експертної діяльності (І. Г. Драннікова, В. А. Ясвін); проблем експертизи педагогічних об'єктів (М. Браун, С. Лівінгстон, Д. Олдрод, Дж. Тейлор); можливостей експертизи освітніх інновацій, освітніх систем (Л. В. Буркова, Л. А. Подимова, В. О. Сластьонін); забезпечення гуманістичного характеру процесу експертизи (А. Г. Асмолов, С. Л. Братченко); психологічної підготовки практичних працівників до експертизи (Л. І. Логінова); забезпечення якості освіти у країнах Східної Європи: акредитація спеціальностей та освітніх закладів (Ж. Атанасов, Н. Веліков, К. Весселінов, П. Кандєв, Н. Чолаков (Республіка Болгарія)), вплив зовнішньої оцінки якості освіти (Г. Маттісен, Р. Сеєма, М. Удам (Республіка Естонія)), тенденції та можливості в організації навчання дорослих (А. Урманавіцієне, Д. Цізікієне (Латвійська Республіка)), оцінка якості та оптимізація компонентів системи навчання (Л. Атай, В. Дагієне, Е. Куріловас (Литовська Республіка)), забезпечення якості освіти у Польщі (Х. Беднарчик, Ч. Купісевич, С. Левандовський, В. Мошинський, К. Павловський (Республіка Польща)), експертна система оцінки якості досліджень університетів (П. Адіна-Петрута, А. Барбулесцу, М. Опрєа, А. Радулесцу (Румунія)), самооцінка якості освіти (С. Бабіакова (Республіка Словаччина)), забезпечення якості та транснаціональна освіта (В. Гоммонай, Ж. Куті, П. Медєші, М. Ніколов (Республіка Угорщина)), вимоги та вплив освітніх програм (Т. Балцарова, К. Венцлова, Д. Когоутек, Д. Марек, Л. Пілар, А. Такер, С. Устич (Чеська Республіка)) та ін.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового пошуку: *теоретичні*, які включають різні види аналізу: термінологічний – з метою визначення базових понять дослідження; порівняльно-педагогічний – для дослідження проблеми професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи та Україні; системно-структурний – для виявлення тенденцій професійної підготовки експертів у галузі

освіти у країнах Східної Європи; порівняння й узагальнення фактичного матеріалу – для виокремлення напрямів використання досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні; *методи порівняльної педагогіки*: вивчення офіційних документів – для дослідження нормативно-правового забезпечення розвитку освіти в Україні та Європі; вивчення науково-педагогічних джерел – для вивчення наукових досліджень з проблеми професійної підготовки експертів у галузі освіти; порівняльний метод – для здійснення аналізу провідних тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи; *емпіричні* – аналіз статистичних даних, опис фактичної інформації, бесіди зі студентами, викладачами і науковцями вищих навчальних закладів з метою конкретизації фактів та положень; *кількісної обробки результатів дослідження*: групування, таблиці, рисунки з метою реєстрації результатів дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять:

- нормативно-правові документи у галузі освіти України, а саме: стратегічні напрями розвитку освіти в Україні відображено у Законі України «Про освіту» (1991; 2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015) та «Про наукову і науково-технічну експертизу» (2012); Указі Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» (1998), «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010) тощо), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (2015); Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» (2016) тощо;

- нормативно-правові документи у галузі освіти країн Європейського Союзу (Спільна декларація про гармонізацію архітектури Європейської системи вищої освіти (Сорбонська декларація, 1998), Комюніке зустрічі Європейських Міністрів освіти «До зони європейської вищої освіти» (Празьке Комюніке, 2001), Комюніке конференції Європейських Міністрів освіти «Створення зони вищої освіти Європи» (Берлінське Комюніке, 2003), Комюніке конференції Європейських Міністрів освіти «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети» (Бергенське Комюніке, 2005), Комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за сферу вищої освіти «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (Лондонське Комюніке, 2007), Декларація про створення Європейського простору вищої освіти (Будапештсько-Віденська Декларація, 2010), Бухарестське Комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти» (2012); Конференція міністрів освіти Європейського простору вищої освіти і четвертий Болонський політичний форум (Єрванське комюніке, 2015); Федеральна цільова програма розвитку освіти Російської Федерації на 2011-2015 рр. (2011), Наказ «Про реалізацію заходу «Формування загальноросійського кадрового ресурсу провідних консультантів з питань розвитку системи освіти» (2011) тощо);

- фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,

Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; фонди бібліотеки Карлового університету (Чеська Республіка); фонди бібліотек Ягеллонського університету, Вищої педагогічної школи Спілки польських вчителів, Вищої школи ім. Павла Влодковіца в Плоцьку (Республіка Польща); фонди Інституту Гердера (наукового позауніверситетського центру історичних досліджень Східної Європи, в якому дисертантка з 1 по 30 червня 2017 р. виконувала індивідуальний дослідницький проект «Історичні аспекти професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи») (Федеративна Республіка Німеччина);

- європейська та світова освітня періодика: «Education, Reflection, Development» (Освіта, рефлексія, розвиток), «Educational Sciences» (Освітні науки), «European Journal of Teacher Education» (Європейський журнал педагогічної освіти), «Higher Education Quarterly» (Щорічник вищої освіти), «International Journal of Lifelong Education» (Міжнародний журнал з неперервної освіти), «Quality in Higher Education» (Якість у вищій освіті), «Quality Management in Higher Education» (Управління якістю у вищій освіті), «Research and Innovation» (Дослідження та інновації), «Romanian Official Journal» (Румунський офіційний журнал), «Ruch Pedagogiczny» (Рух педагогічний), «Russian Education and Society» (Російська освіта і суспільство), «Society, Integration, Education» (Суспільство, інтеграція, освіта), «Studying Teacher Education» (Дослідження у педагогічній освіті), «Worldwide Trends in the Development of Education and Academic Research» (Світові тенденції у розвитку освіти і академічні дослідження);

- електронні ресурси (сайти українських та європейських журналів, офіційні сайти агентств із забезпечення якості освіти у країнах Східної Європи, сайти вищих навчальних закладів країн Європи);

- неперіодичні та періодичні видання, матеріали конференцій, присвячені проблемі професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи та Україні.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що: *вперше* визначено ознаки класифікації країн Східної Європи щодо дослідження професійної підготовки експертів у галузі освіти (систематичність та тривалість підготовки); виявлено тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи: *загальні* (спрямованість підготовки експертів на забезпечення якості освіти; здійснення професійної підготовки експертів у магістратурі, системі післядипломної освіти, недержавних організаціях; використання семінарів, тренінгів та конференцій як форм підготовки експертів; орієнтація на обрання кандидатів в експерти з числа досвідчених освітян зі стажем та досвідом роботи; відбір кандидатів в експерти навчальними закладами, конференціями ректорів, науковими школами та університетами, парламентами студентів, національними науковими асоціаціями та організаціями роботодавців; упровадження, як нормативного документу, Кодексу етики щодо професійної діяльності експертів у галузі освіти; забезпечення державного та громадського контролю за діяльністю експертів; спрямованість міжнародного співробітництва на обмін досвідом експертної діяльності в освіті) та *специфічні* (наявність системи обов'язкового навчання кандидатів до реєстру експертів у галузі освіти (Республіка

Словенія); проходження експертами вступного інструктажу / брифінгу (Литовська Республіка); упровадження річних тренінгів для розвитку необхідних знань, умінь та навичок експертної діяльності (Республіка Естонія); підготовка експертів на рівні магістратури у вищих навчальних закладах за спеціалізаціями «Кар'єрний радник» та «Інституціональний менеджер» (Латвійська Республіка); професійна підготовка експертів за різними формами (семінари, курси підвищення кваліфікації, аспірантура) (Російська Федерація); виокремлено *перспективні напрями* впровадження досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні: імплементація європейських стандартів забезпечення якості освіти; реалізація професійної підготовки експертів у галузі освіти при підготовці фахівців з менеджменту та управління освітою на рівні магістратури та в системі післядипломної освіти; упровадження семінарів, тренінгів та конференцій як форм підготовки експертів у галузі освіти; використання відкритої процедури обрання експертів у галузі освіти; створення Етичного кодексу експертної діяльності у галузі освіти; запровадження державного та громадського контролю за діяльністю експертів; обмін досвідом експертної діяльності у процесі міжнародного співробітництва; *уточнено* теоретичну сутність понять: «експертна діяльність в освіті», що визначається як комплексний аналіз досліджуваного об'єкту у сфері освіти, який здійснюється з метою прогнозування його подальшого розвитку чи корекції та поєднує в собі освітній аудит та освітній консалтинг; «експерт у галузі освіти», що розуміється як незалежний висококваліфікований фахівець, який володіє широкою системою знань у сфері освіти та практичним досвідом з надання компетентної оцінки стану досліджуваного об'єкту, прогнозування його перспектив та підтримки розвитку; *вдосконалено* форми і методи підготовки експертів у галузі освіти на рівні магістратури; *подальшого розвитку набули* функції експертів у галузі освіти, зокрема, діагностична, оцінювальна, прогностична, захисна.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено та упроваджено: освітні програми «Сутність і зміст експертної діяльності в освіті», «Освітометрія (освітні вимірювання) та навчально-методичні матеріали (рекомендовані джерела) до вивчення навчальних дисциплін «Вступ до освітології» та «Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти» для викладачів та магістрів спеціальності 073 Менеджмент («Управління навчальним закладом») і спеціалізації «Експертиза у галузі освіти».

Матеріали дослідження можуть бути використані керівниками при доборі та навчанні фахівців для забезпечення експертної діяльності; студентами, магістрантами, слухачами закладів післядипломної педагогічної освіти у їх професійно-педагогічній підготовці до експертної діяльності; науково-педагогічними працівниками та викладачами вищих навчальних закладів для вдосконалення змістовного компоненту освітніх дисциплін «Вища освіта України і Болонський процес», «Інноваційна діяльність керівника навчального закладу», «Освітологія», «Педагогіка вищої школи», «Теоретико-методологічні проблеми педагогіки», «Теорія і практика управління освітою» тощо.

Результати дисертації упроваджено в освітній процес Київського університету імені Бориса Грінченка (акт № 27/1 від 22.02.2017 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 731-Н від 21.02.2017 р.),

Маріупольського державного університету (довідка № 201/01-23/08 від 23.02.2017 р.), Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (довідка № 100-10/217 від 23.02.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. У підготованій освітній програмі у співавторстві з С. О. Сисоєвою «Сутність і зміст експертної діяльності в освіті» автору належить розробка першого модулю «Сутність та зміст професійної діяльності експерта у галузі освіти» (теми: «Експертна діяльність в освіті: цілі, завдання, зміст, об'єкти і суб'єкти. Етичні аспекти експертизи» та «Організаційні форми і методи експертної діяльності в освіті»). У підготовленій у співавторстві програмі з М. М. Галицькою «Освітометрія (освітні вимірювання)» автору належить розробка тем «Основи освітніх вимірювань» та «Розробка тестових завдань і тестів: їх вирівнювання, шкалювання, оцінка та використання».

Розробки та ідеї, які належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи викладені у наукових доповідях на науково-практичних конференціях, зокрема на міжнародних: «1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи» (м. Київ, 22 травня 2014 р.), «Акмеологія – наука XXI століття» (м. Київ, 30 травня 2014 р.), «Освітній менеджмент: ефективні практики» (м. Добрич, Болгарія – м. Київ, Україна, 24 вересня 2014 р.), «Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри» (м. Київ, 14 травня 2015 р.), «Становлення та розвиток акмеології: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Житомир, 29 травня 2015 р.), «Освітні вимірювання – 2015. Реформування зовнішнього незалежного оцінювання: методологія, модель, основні складові» (м. Одеса, 30 вересня – 2 жовтня 2015 р.), «Освіта для сталого розвитку: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (м. Київ, 12 листопада 2015 р.), «Економіка, наука, освіта: інтеграція та синергія» (м. Братислава, Словачка республіка, 18 – 21 січня, 2016 р.), «Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти» (м. Київ, 25 – 26 лютого 2016 р.), «Акмеологія – наука XXI століття» (м. Київ, 28 жовтня 2016 р.), «Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій» (м. Київ, 30 листопада 2016 р.); круглих столах та науково-практичних семінарах: «Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції» (м. Хмельницький, 10 листопада 2014 р.), «Видатні поляки на Поділлі» (м. Хмельницький, 18 листопада 2015 р.), «Методологія та методи наукових досліджень» (м. Прага, Чеська Республіка, 27 квітня 2016 р.); інтернет-конференціях: «Тенденції і перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2 – 3 травня 2015 р.); *всеукраїнських*: «Модернізація змісту дошкільної освіти в контексті сучасних вимірів» (м. Хмельницький, 29 вересня 2014 р.), «П'яті Сіверянські психолого-педагогічні читання» (м. Чернігів, 29 жовтня 2014 р.), «Сучасні історико-педагогічні дослідження в Україні» (м. Хмельницький, 20 жовтня 2015 р.), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (м. Київ, 9 квітня 2015 р.), «Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти» (м. Київ, 18 лютого 2016 р.), «Могилянські читання – 2016: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 14 – 18 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації опубліковано у 22 публікаціях, з яких 17 одноосібні, зокрема: 4 навчально-методичні посібники; 9 статей у провідних фахових виданнях України: з них 7 – у друкованих, 2 – електронному; 1 – зарубіжному періодичному виданні; 6 публікацій – матеріалах наукових конференцій; 2 авторські свідоцтва.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (329 найменувань, із них 114 іноземною мовою) та додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 341 сторінка, з них основного тексту – 220 сторінок. Робота містить 6 таблиць і 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, його методологічну і теоретичну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію та упровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи»* – здійснено теоретичний аналіз базових понять дослідження; розглянуто освіту як об'єкт експертизи; проаналізовано професійну підготовку експертів у галузі освіти у педагогічній теорії та практиці; обґрунтовано класифікацію країн Східної Європи щодо дослідження тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти.

Теоретичний аналіз базових понять дослідження показав, що у науковому просторі України поняття «експертиза» трактується по-різному, зокрема, як: цілісна науково-пізнавальна чи кваліфікаційна процедура, яка передбачає комплексне констатуюче вивчення явища, процесу, умов існування чи перебігу явищ, що обираються предметом експертизи (І. П. Манюха); рефлексія практики, реконструкція того, що відбувалося, виявлення істотного вид аналізу окремого дослідження, ціллю якого є співвіднесення уявлень про об'єкт, що проходить експертизу із виявленими в результаті експертної діяльності характеристиками цього об'єкта (І. Д. Чечель); з'ясування питання, яке не має очевидної відповіді, з врахуванням думки спеціалістів з даного питання (експертів) (С. Л. Братченко).

У науковій літературі поряд із поняттям «експертиза», доволі часто використовуються поняття «аудит», «діагностика», «інспектування», «консультування», «контроль», «моніторинг», «оцінка» тощо. Аудит розглядається як форма експертування, процес дослідження діяльності навчального закладу (О. М. Касьянова). Діагностика позначає процес виявлення й опису актуального стану педагогічної діяльності та його причин, об'єктивних тенденцій і прогнозування якості педагогічної діяльності – ступеня відповідності її умов, процесу і результату певним критеріям (О. І. Бондарчук, Г. В. Єльнікова). Інспектування розглядається як оцінювання працівників сфери освіти, закладів освіти з точки зору зовнішнього зразка на підставі загальноприйнятих норм (О. М. Касьянова). Консультування трактується як соціальне та економічне явище,

що ставить за мету вирішення різноманітних завдань і надання інтелектуальної допомоги в найрізноманітніших сферах життєдіяльності суспільства (І. В. Братищенко). Контроль розглядається як система перевірок відповідності стану об'єкту та його результативності вимогам, які відображені у відповідних директивах та нормативних документах; одна з операційних функцій управління (О. І. Зайченко). Моніторинг в освіті позначає спеціальну систему збору, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки й основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі (Т. О. Лукіна). Оцінка розглядається як мета експертизи, разом з атестацією, інспектуванням та контролем у науковому просторі пов'язана з контролем діяльності працівників сфери освіти та якістю засвоєння учнями певних знань (О. М. Касьянова).

Уточнено теоретичну сутність понять: «експертна діяльність в освіті» та «експерт у галузі освіти». Експертна діяльність в освіті у дисертації визначається як комплексний аналіз досліджуваного об'єкту у сфері освіти, що здійснюється з метою прогнозування його подальшого розвитку чи корекції та поєднує в собі освітній аудит та освітній консалтинг. Експерт у галузі освіти визначається у дисертації як незалежний висококваліфікований фахівець, який володіє широкою системою знань у сфері освіти та практичним досвідом з надання компетентної оцінки стану досліджуваного об'єкту, прогнозування його перспектив та підтримки розвитку.

У розділі розглянуто освіту як об'єкт експертизи. Сучасне трактування поняття «освіта» є доволі широким і визначається як: цінність (державна, суспільна, особистісна); система різноманітних навчальних закладів і освітніх установ; особливий процес; різнорівневий результат; соціокультурний феномен; соціальний інститут, що впливає на стан свідомості суспільства. Освіта розглядається як складна соціальна система, тому досліджується різними галузями знань як складний об'єкт. Проблему інтегрованого дослідження сфери освіти в Україні вивчає новий науковий напрям – освітологія (В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва).

Дослідники виокремлюють різні види експертизи: експертизу педагогічних об'єктів, експертизу освітніх інновацій та освітніх систем, гуманітарну (соціальну та індивідуальну) та етичну експертизи та ін.

Аналіз проблеми професійної підготовки експертів у галузі освіти у педагогічній теорії показав, що в Україні вона не є широко дослідженою. Зокрема, професійна підготовка експертів у галузі освіти вивчалася за такими напрямками: у галузі педагогічних наук (експертні системи як засіб формування якісних знань учнів; організаційно-педагогічні засади експертного оцінювання навчально-виховної діяльності загальноосвітніх шкіл; теоретичні і методичні засади управління аналітико-експертною діяльністю у сфері загальної середньої освіти регіону; система внутрішньошкільного експертного оцінювання результатів навчальної діяльності учнів основної школи; підготовка експертів з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу; теоретичні та методичні основи створення і використання навчальних експертних систем у підготовці фахівців вищих навчальних закладів); технічних наук (удосконалення нормативної бази оцінювання

ефективності та конкурентоздатності освітніх послуг вищих навчальних закладів України; моделі і структура мультипроекта модернізації системи управління якістю підготовки спеціалістів з вищою освітою); економічних наук (моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг).

Вивчення сучасного стану затребуваності професійної підготовки експертів у галузі освіти серед 1163 респондентів з 11 областей України показало, що 76 % респондентів відзначили потребу в експертах з освіти (В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва). Щодо практики підготовки експертів у галузі освіти, то у різних країнах світу така підготовка відбувається на рівні магістратури, післядипломної освіти закладами вищої професійної освіти, а також різними недержавними організаціями, що займаються питаннями оцінки якості освіти. Так у Європі функціонує Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті (ENQA – наднаціональний інститут, що забезпечує якість освіти та її експертний супровід, обмін успішним досвідом та інтеграцію національних систем управління якістю), Інститут забезпечення якості Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (очне та дистанційне навчання фахівців з оцінки якості / менеджерів з якості за темами: «Якісне управління», «Управління процесами», «Майбутня роль менеджера з якості» тощо), Агентство із забезпечення якості університетської системи у Кастилії-Леон у Королівстві Іспанія (програми з оцінки якості університетів у регіоні та вдосконалення процесів), Педагогічний державний інститут Рейнланд-Пфальц у Федеративній Республіці Німеччина (готує консультантів з освіти в інтересах сталого розвитку освіти). У Сполучених Штатах Америки існує Американське товариство з контролю якості (готує фахівців контролю якості та управління освітою) тощо.

У розділі здійснено аналіз різних класифікацій країн європейського континенту (Східна, Західна, Центральна Європа). У дослідженні до країн Східної Європи віднесено: Латвійську Республіку, Литовську Республіку, Республіку Болгарія, Республіку Естонія, Республіку Польща, Республіку Словаччина, Республіку Словенія, Республіку Угорщина, Румунію, Чеську Республіку (класифікація Т. М. Десятова) та європейську частину Російської Федерації.

Для дослідження тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи, здійснено класифікацію країн за такими ознаками: систематичність та тривалість професійної підготовки експертів у галузі освіти. До першої групи віднесено країни, у яких навчання експертів у галузі освіти не носить системного характеру та характеризується проведенням короткочасних за тривалістю форм навчання (Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Словаччина, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Угорщина). До другої групи віднесено країни, у яких навчання експертів у галузі освіти не носить системного характеру та характеризується проведенням як короткочасних, так і довготривалих форм навчання (Республіка Словенія, Литовська Республіка, Республіка Естонія). До третьої групи віднесено країни, у яких професійна підготовка експертів у галузі освіти проводиться систематично та характеризується довготривалістю форм підготовки в умовах магістратури та післядипломної освіти (Латвійська Республіка, Російська Федерація).

У другому розділі – «Тенденції професійної підготовки експертів у галузі

освіти у країнах Східної Європи» – досліджено особливості професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах першої групи (Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Словаччина, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Угорщина); здійснено аналіз професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах другої групи (Республіка Словенія, Литовська Республіка, Республіка Естонія); охарактеризовано організацію професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах третьої групи (Латвійська Республіка, Російська Федерація); досліджено тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи.

У процесі дослідження зроблено висновок, що у країнах першої групи професійна підготовка експертів у галузі освіти здійснюється за рахунок проведення семінарів, які мають короткочасну тривалість. Такі семінари, як правило, передують безпосередній роботі експертів та проводяться Агентствами із забезпечення якості освіти. У Республіці Польща, зокрема, створено Польську акредитаційну комісію (2001 р.), що складається з 80-90 членів, 8 підрозділів за різними академічними областями, до яких експертів у галузі освіти обирають з-поміж досвідчених освітян. Експерти у галузі освіти не готуються систематично, хоча у 1973 р. було створено Комітет експертів і розглядалося питання про необхідність підготовки експертів у галузі освіти на професійному рівні. У Чеській Республіці функціонує Чеська інспекція з питань освіти, яка інспектує самооцінку школи, порівнює її з оцінкою інспекції; оцінює якість освіти, розвиток матеріально-технічної бази, виконання законів у галузі освіти; здійснює фінансовий аудит. Окрім того у країні діє Акредитаційна Комісія Чеської Республіки (1990 р.). Комісія складається з 22 робочих груп експертів і займається питаннями акредитації та ліцензування. До груп експертів залучають фахівців з відповідним досвідом роботи. Державна система ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів Республіки Словаччина здійснюється Комісією з акредитації для моніторингу та оцінки разом з рейтинговими агентствами з оцінки якості освіти у вищих навчальних закладах. Професійна підготовка експертів у галузі освіти не передбачена. На посаду експертів може бути обрано працівників сфери освіти лише з достатнім стажем і досвідом роботи. Національне агентство з оцінки й акредитації Республіки Болгарія (1996 р.) складається з 9 комітетів за різними напрямками вищої освіти, до яких обираються експерти з-поміж досвідчених фахівців. Проте, професійна підготовка експертів у галузі освіти не передбачена. Румунське агентство із забезпечення якості у вищій освіті (2005 р.), яке складається з 14 комісій за різними спеціальностями, до реєстру експертів у галузі освіти також обирає фахівців з досвідом роботи. Угорська акредитаційна комісія вищої освіти (1993 р.), яка складається з 20 основних делегатів-експертів у галузі освіти, обирає досвідчених фахівців, професійна підготовка яких не передбачається.

Аналіз освітніх програм у вищих навчальних закладах країн першої групи показав, що у системі вищої освіти немає навчальних програм, спрямованих на професійну підготовку експертів у галузі освіти (наприклад: «Інновації і творчість», «Психологія в управлінні», «Консалтинг у галузі управління» в Академії Леона Козмінського, м. Варшава, Республіка Польща; «Педагогіка» та «Психологія» у Карловому Університеті, м. Прага, Чеська Республіка; «Державна політика і

державне управління» в Університеті ім. Павла Йозефа Шафарика, м. Кошиці, Республіка Словаччина; «Освітній менеджмент», «Психологія управління» у Пловдивському університеті «Паїсій Хилендарський», м. Пловдив, Республіка Болгарія; «Психологія освіти і консультування», «Освітня політика та управління» у Ясському університеті ім. А. Й. Кузи, м. Ясси, Румунія; «Психологія» у Будапештському університеті імені Лоранда Етвеша, м. Будапешт, Республіка Угорщина). Отже, навчання експертів у галузі освіти у Республіці Польща, Чеській Республіці, Республіці Словаччина, Республіці Болгарія, Румунії та Республіці Угорщина не носить системного характеру. Професійну діяльність експертів у галузі освіти у першій групі країн регламентують Етичні кодекси агентств із забезпечення якості освіти.

У країнах другої групи кандидати в експерти у галузі освіти зобов'язані проходити річне навчання для підвищення кваліфікації. З цією метою проводяться короткочасні та довготривалі форми навчання. Зокрема, проводяться брифінги (вступні інструктажі), тренінги та конференції. Так, наприклад, у Республіці Словенія в 2010 р. засноване Словенське агентство із забезпечення якості вищої освіти. Агентство функціонує за 9 основними напрямками діяльності, формує реєстр місцевих експертів, організовує систему обов'язкового навчання для них, співпрацює з іноземними агентствами щодо забезпечення якості освіти. Кандидати для вступу до реєстру експертів проходять навчання у формі тренінгів та конференцій за такими темами: «Законодавство у галузі вищої професійної або вищої освіти у Республіці Словенія»; «Критерії забезпечення якості, підготовані Агентством»; «Європейські стандарти та рекомендації у галузі забезпечення якості та характеристики Європейського простору вищої освіти»; «Ефективне та дієве управління проектами»; «Ефективна робота у групі; інструменти забезпечення якості»; «Приклади гарної практики»; «Підготовка та здійснення оцінки для початкової акредитації»; «Підготовка та здійснення зовнішньої оцінки»; «Підготовка звітів та їх подання до Агентства». Основним критерієм відбору до реєстру експертів визначено необхідність безперервного навчання експертів. Таке навчання, у формі семінарів та тренінгів, організовує Агентство з метою постійного підвищенні рівня знань експертів у сфері забезпечення якості освіти. У Литовській Республіці експерти у галузі освіти проходять ретельний відбір з числа провідних фахівців у галузі освіти. Такий відбір з 1995 р. забезпечує Литовський центр оцінки якості вищої освіти. Критеріями відбору визначено наявність у кандидатів відповідних навичок і компетентностей для вирішення поставлених завдань, а також наявність відповідної підготовки або ж проходження брифінгу, де кандидати в експерти отримують інформацію про об'єкт експертизи, позиції учасників, специфічні деталі тощо. Агентство із забезпечення якості у Литовській Республіці надає індивідуальні консультації, проводить тренінги, семінари (також брифінги – вступні інструктажі / семінари) та конференції з проблем забезпечення якості освіти та визнання іноземних кваліфікацій. Естонське агентство якості вищої та професійної освіти (засноване у 2009 р.) з метою розвитку необхідних знань, умінь та навичок у здійсненні експертизи, кандидатам, які підходять на роль експертів у галузі освіти, пропонує проходження річних тренінгів для їх підготовки. До роботи оцінної комісії кандидати можуть бути залучені лише після проходження таких

тренінгів, тематика яких суголосна з досвідом Республіки Словенія.

Аналіз магістерських освітніх програм показав, що у системі вищої освіти відсутні елементи професійної підготовки експертів у галузі освіти (наприклад: «Менеджмент» в Університеті Приморська, м. Копер, Республіка Словенія; «Управління проектом», «Знання та інноваційний менеджмент» «Організаційні інновації та управління» в Академії бізнесу та менеджменту, м. Вільнюс, Литовська Республіка; «Освітній менеджмент і лідерство» у Литовському університеті освітніх наук, м. Вільнюс, Литовська Республіка; «Менеджмент» у Талліннському та Тартуському університетах, м. Таллінн та м. Тарту, Республіка Естонія). Таким чином, у Республіці Словенія, Литовській Республіці та Республіці Естонія навчання експертів у галузі освіти не носить системного характеру. Однак, професійну діяльність експертів у галузі освіти у другій групі країн регламентують Етичні кодекси агентств із забезпечення якості освіти.

У країнах третьої групи професійна підготовка експертів у галузі освіти здійснюється у процесі здобуття вищої освіти в умовах магістратури та післядипломної освіти. Державний контроль за якістю надання освітніх послуг при Міністерстві освіти Латвійської Республіки у 1994 р. здійснював «Центр змісту освіти та екзаменів». У 1995 р. у країні був створений Центр оцінки якості вищої освіти. Акредитація вищих навчальних закладів у Латвійській Республіці проводиться під контролем Міністерства освіти та науки. У вищих навчальних закладах Латвійської Республіки у магістратурі викладаються предмети, спрямовані на підготовку експертів у галузі освіти, зокрема: у Даугавпілському університеті (м. Даугавпілс) на факультеті освіти та управління запроваджено дворічну магістерську підготовку за спеціалізаціями «Консультант-методист і молодіжний працівник» (дисципліни: «Теорія розвитку кар'єри», «Консультування теорії та методології», «Стратегічне планування і управління ресурсами» тощо) та «Інституціональний менеджер» (дисципліни: «Державне управління», «Інституційне управління», «Сучасна організація і управління установами», «Психологія управління», «Розробка проектів і управління ними», «Етика державного управління» тощо). У Російській Федерації функціонує Агентство з контролю якості освіти та розвитку кар'єри і Національний центр професійно-загальносуспільної акредитації; окрім консультантів з питань розвитку системи освіти, які є фахівцями, що займаються різними освітніми питаннями, готують і експертів з акредитації. У розділі розглянуто модель компетентності фахівця з питань розвитку системи освіти (розкрито зміст ключових, загальних та спеціалізованих компетентностей), а також тематику програм різних вищих навчальних закладів Російської Федерації, спрямованих на професійну підготовку фахівців у сфері оцінки якості освіти. Наприклад, Білгородський, Курський та ін. державні університети, Пензенська державна технологічна академія готують консультантів з питань розвитку системи освіти, які співвідносяться з такими кваліфікаціями, як «Освітній менеджер», «Менеджер інноваційного бізнесу», «Управління проектами»; функціонують стажувальні майданчики, програми підвищення кваліфікації, спеціалізовані курси поглибленого навчання; викладаються такі програми підготовки фахівців-експертів у сфері оцінки якості освіти: «Управління якістю освіти», «Експертна діяльність в освіті», «Менеджмент в освіті», «Експертні оцінки в освіті», «Сучасні технології

управління освітньою установою», «Інноваційний менеджмент в освіті», «Внутрішній аудит системи менеджменту якості освітньої установи», «Технологічна компетентність провідних консультантів» тощо.

Отже, дослідження організації професійної підготовки експертів у галузі освіти у Латвійській Республіці та Російській Федерації показало, що така підготовка у визначених країнах проводиться систематично та характеризується довготривалістю форм підготовки. Професійну діяльність експертів у галузі освіти у третій групі країн також регламентують Етичні кодекси, розроблені національними агентствами із забезпечення якості освіти.

У дослідженні виявлено тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи та виокремлено загальні (характерні для всіх країн) та специфічні (притаманні окремим країнам) тенденції. До загальних віднесено: спрямованість підготовки експертів на забезпечення якості освіти; здійснення професійної підготовки експертів у магістратурі, системі післядипломної освіти, недержавних організаціях; використання семінарів, тренінгів та конференцій як форм підготовки експертів; орієнтація на обрання кандидатів в експерти з числа досвідчених освітян зі стажем та досвідом роботи; відбір кандидатів в експерти навчальними закладами, конференціями ректорів, науковими школами та університетами, парламентами студентів, національними науковими асоціаціями та організаціями роботодавців; упровадження, як нормативного документу, Кодексу етики щодо професійної діяльності експертів у галузі освіти; забезпечення державного та громадського контролю за діяльністю експертів; спрямованість міжнародного співробітництва на обмін досвідом експертної діяльності в освіті.

До специфічних тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи віднесено: наявність системи обов'язкового навчання кандидатів до реєстру експертів у галузі освіти (Республіка Словенія); проходження експертами вступного інструктажу / брифінгу (Литовська Республіка); упровадження річних тренінгів для розвитку необхідних знань, умінь та навичок експертної діяльності (Республіка Естонія); підготовка експертів на рівні магістратури у вищих навчальних закладах за спеціалізаціями «Кар'єрний радник» та «Інституціональний менеджер» (Латвійська Республіка); професійна підготовка експертів за різними формами (семінари, курси підвищення кваліфікації, аспірантура) (Російська Федерація).

У третьому розділі – *«Перспективні напрями використання досвіду країн Східної Європи з підготовки експертів у галузі освіти в Україні»* – проаналізовано стан підготовки експертів у галузі освіти в Україні та окреслено напрями використання досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні.

Аналіз експертної діяльності у галузі освіти в Україні показав, що експертиза пов'язується з процесами акредитації та ліцензування. У процесі дослідження зроблено висновок, що нормативно-правове забезпечення експертної діяльності у галузі освіти в Україні не розроблене. Експертна діяльність зарегламентована в таких нормативно-правових документах: Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995 р.), Наказі «Про затвердження Методики проведення експертизи стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та

середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня» (2003 р.) та Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.).

До організацій, що забезпечують якість освіти в Україні, належать: Український центр оцінювання якості освіти, який делегує свої повноваження на регіональні центри оцінювання якості освіти; Центр науково-освітніх інновацій та моніторингу (при Департаменті освіти і науки, м. Київ); Внутрішньо-університетські центри моніторингу якості освіти; Експертна рада з питань оцінювання тем фундаментальних науково-дослідних робіт при НАПН України; Національний Еразмус+ офіс в Україні; Національна команда експертів з реформування вищої освіти, яка має формувати вітчизняний реєстр експертів у галузі освіти.

Проте, професійна підготовка експертів у галузі освіти в Україні практично не проводиться, хоча існують програми, спрямовані на підготовку до експертної діяльності. Так у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної педагогічної освіти (міста Київ, Луцьк, Полтава, Харків, Черкаси) розробляються програми з моніторингу освіти, інноваційного менеджменту, освітніх вимірювань, забезпечення якості освіти, управління якістю тощо. У розділі проаналізовано такі освітні програми, як: «Експертна діяльність у процедурі акредитації вищих навчальних закладів»; дисципліна «Управління якістю»; дисципліна «Освітні технології»; освітня програма підготовки магістрів за спеціальністю «Освітні вимірювання»; програма підвищення кваліфікації за напрямом директори загальноосвітніх навчальних закладів; спецкурс «Компетентнісний підхід до системи педагогічних вимірювань та управління якістю освіти» для підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалістів-координаторів з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти районних / міських відділів освіти; дисципліна «Менеджмент в освіті»; дисципліна «Інноваційний менеджмент». Наведені програми є корисними для професійної підготовки експертів у галузі освіти, проте спрямовані на оволодіння знаннями, уміннями та навичками з окремих дисциплін для різних спеціальностей і не передбачають цілісної професійної підготовки експертів у галузі освіти.

З 2015 р. розпочато професійну підготовку експертів у галузі освіти у Київському університеті імені Бориса Грінченка, де впроваджено освітню міждисциплінарну магістерську програму «Експертна діяльність у забезпеченні якості освіти» (розрахована на 19 кредитів і складається з 9 макромодулів) на спеціальностях «Управління навчальним закладом» та «Державне управління», а також введено нову спеціалізацію «Експертиза у галузі освіти».

Водночас дослідження показало, що досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти країн Східної Європи ще не враховується в організації підготовки експертів у галузі освіти в Україні.

Виокремлено перспективні напрями впровадження досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні, а саме: імплементація європейських стандартів забезпечення якості освіти; реалізація професійної підготовки експертів у галузі освіти при підготовці фахівців з менеджменту та управління освітою на рівні магістратури та в системі післядипломної освіти; впровадження семінарів, тренінгів та конференцій як форм підготовки експертів у галузі освіти; використання відкритої процедури обрання

експертів у галузі освіти; створення Етичного кодексу експертної діяльності у галузі освіти; запровадження державного та громадського контролю за діяльністю експертів; обмін досвідом експертної діяльності у процесі міжнародного співробітництва.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано стан дослідження проблеми професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи, який показав, що питання експертизи у галузі освіти не є широко дослідженим у педагогічній теорії та розглядається вченими за такими напрямками: експертиза педагогічних об'єктів, експертиза освітніх інновацій та освітніх систем, гуманітарна (соціальна та індивідуальна) та етична експертизи. Експертна діяльність розглядається як комплексний аналіз досліджуваного об'єкту у сфері освіти, що здійснюється з метою прогнозування його подальшого розвитку чи корекції та поєднує в собі освітній аудит та освітній консалтинг. У дослідженні зроблено висновок, що експертом у галузі освіти необхідно вважати незалежного висококваліфікованого фахівця, який володіє широкою системою знань у сфері освіти та практичним досвідом з надання компетентної оцінки стану досліджуваного об'єкту, прогнозування його перспектив та підтримки розвитку.

У процесі наукового аналізу зроблено висновок, що професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні практично не існує, хоча в окремих вищих навчальних закладах України та системі післядипломної педагогічної освіти упроваджуються програми, спрямовані на підготовку до експертної діяльності.

2. Обґрунтовано класифікацію країн Східної Європи щодо дослідження тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти. У дослідженні до країн Східної Європи віднесено: Латвійську Республіку, Литовську Республіку, Республіку Болгарія, Республіку Естонія, Республіку Польща, Республіку Словаччина, Республіку Словенія, Республіку Угорщина, Румунію, Чеську Республіку (за класифікацією Т. М. Десятова) та європейську частину Російської Федерації. Для дослідження тенденцій професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи країни класифіковано за такими ознаками: систематичність та тривалість професійної підготовки експертів у галузі освіти. До першої групи віднесено країни, у яких навчання експертів у галузі освіти не носить системного характеру та характеризується проведенням короткочасних за тривалістю форм навчання (Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Словаччина, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Угорщина). До другої групи віднесено країни, у яких навчання експертів у галузі освіти не носить системного характеру та характеризується проведенням як короткочасних, так і довготривалих форм навчання (Республіка Словенія, Литовська Республіка, Республіка Естонія). До третьої групи віднесено країни, у яких професійна підготовка експертів у галузі освіти проводиться систематично та характеризується довготривалістю форм підготовки в умовах магістратури та післядипломної освіти (Латвійська Республіка, Російська Федерація).

3. Досліджено тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи. Визначено загальні та специфічні тенденції професійної

підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи. До загальних, зокрема, віднесено: спрямованість підготовки експертів на забезпечення якості освіти; здійснення професійної підготовки експертів у магістратурі, системі післядипломної освіти, недержавних організаціях; орієнтація на обрання кандидатів в експерти з числа досвідчених освітян зі стажем та досвідом роботи; упровадження Кодексу етики щодо професійної діяльності експертів у галузі освіти як нормативного документу та ін. До специфічних віднесено такі: проходження експертами вступного інструктажу / брифінгу (Литовська Республіка); підготовка експертів на рівні магістратури у вищих навчальних закладах (Латвійська Республіка); професійна підготовка експертів за різними формами (семінари, курси підвищення кваліфікації, аспірантура) (Російська Федерація) та ін.

4. Виокремлено перспективні напрями впровадження досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні: імплементація європейських стандартів забезпечення якості освіти; реалізація професійної підготовки експертів у галузі освіти при підготовці фахівців з менеджменту та управління освітою на рівні магістратури та в системі післядипломної освіти; упровадження семінарів, тренінгів та конференцій як форм підготовки експертів у галузі освіти; використання відкритої процедури обрання експертів у галузі освіти; створення Етичного кодексу експертної діяльності у галузі освіти; запровадження державного та громадського контролю за діяльністю експертів; обмін досвідом експертної діяльності у процесі міжнародного співробітництва.

Однак, виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують такі її аспекти: досвід професійної підготовки експертів у галузі освіти у провідних країнах світу (Сполучених Штатах Америки, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративній Республіці Німеччина, Китайській Народній Республіці); підготовка експертів для здійснення експертизи на різних рівнях освіти (дошкільна, шкільна, вища, післядипломна, освіта дорослих); технології експертної діяльності, спрямовані на забезпечення якості освіти; технологія експертизи освітніх програм тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Тригуб І. І. Макромодуль І. Вступ до освітології (п. 3.1, Розділ III. Рекомендовані джерела до вивчення) / І. І. Тригуб, О. М. Кузьменко // Освітологія: фахова підготовка : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. О. Драч, К. О. Линьов, Л. В. Гонюкова, І. М. Зеліско, Ю. М. Жукова, М. Ю. Фещук, Т. Г. Купрій, М. М. Галицька, Н. А. Побірченко, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб. – К. : ВП «Едельвейс», 2014. – 624 с. – С. 567–579.

2. Тригуб І. І. Макромодуль IX. Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти (п. 3.9, Розділ III. Рекомендовані джерела до вивчення) / І. І. Тригуб // Освітологія: фахова підготовка : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. О. Драч, К. О. Линьов, Л. В. Гонюкова, І. М. Зеліско, Ю. М. Жукова, М. Ю. Фещук,

Т. Г. Купрій, М. М. Галицька, Н. А. Побірченко, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб. – К. : ВП «Едельвейс», 2014. – 624 с. – С. 616–620.

3. Тригуб І. І. Освітометрія (освітні вимірювання) / М. М. Галицька, І. І. Тригуб // Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. Б. Жильцов, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб, М. М. Галицька, Н. П. Мазур, Н. А. Побірченко, В. О. Рябенко, М. Зельман, О. О. Коцур. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. – С. 242–269.

4. Тригуб І. І. Сутність і зміст експертної діяльності в освіті / С. О. Сисоєва, І. І. Тригуб // Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. Б. Жильцов, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб, М. М. Галицька, Н. П. Мазур, Н. А. Побірченко, В. О. Рябенко, М. Зельман, О. О. Коцур. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. – С. 12–59.

5. Тригуб І. І. Аналіз зарубіжних навчальних програм з професійної підготовки експертів у галузі освіти / І. І. Тригуб // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2015. – № 1–2. – С. 132–137.

6. Тригуб І. І. Вимоги до провідних консультантів з питань розвитку системи освіти у Російській Федерації / І. І. Тригуб // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2013. – № 3–4. – С. 46–50.

7. Тригуб І. І. Досвід підготовки експертів у галузі освіти у країнах Балтії / І. І. Тригуб // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – № 3–4. – С. 104–09.

8. Тригуб І. І. Експертиза як складова професійної діяльності в галузі освіти: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / І. І. Тригуб // Освітологічний дискурс. – 2014. – № 2 (6). – С. 218–26. – Режим доступу до ресурсу: http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/105#.U1Zoc1V_uHY

9. Тригуб І. І. Класифікація країн Східної Європи щодо подібності підготовки експертів у галузі освіти / І. І. Тригуб // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – № 1–2. – С. 66–70.

10. Тригуб І. І. Освіта як об'єкт експертизи / І. І. Тригуб // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2014. – № 4. – С. 12–16.

11. Тригуб І. І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти у слов'янських східно-європейських країнах / І. І. Тригуб // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2016. – № 4. – С. 72–78.

12. Тригуб І. І. Тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у балканських країнах [Електронний ресурс] / І. І. Тригуб // Освітологічний дискурс. – 2017. – № 1. – С. 119–131. – Режим доступу до ресурсу: <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/441/357>

13. Тригуб І. І. Професійна компетентність експертів у галузі освіти / І. І. Тригуб // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2015. – № 24. – С. 38–42.

14. Tryhub I. Training consultants for the development of education: experience of the Russian Federation / I. Tryhub // The advanced science journal. – 2014. – № 5. – P. 13–16.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

15. Тригуб І. І. Експертна діяльність у галузі освіти: українсько-польське співробітництво / І. І. Тригуб // Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції: матеріали міжнародного круглого столу. – Хмельницький : Науково-видавничий відділ, 2014. – С. 108–110.

16. Тригуб І. І. Освітометрія (освітні вимірювання)»: навчальна дисципліна з підготовки експертів у галузі освіти / І. І. Тригуб // Тези учасників конференції V Міжнародної науково-методичної конференції «Освітні вимірювання-2015. Реформування зовнішнього незалежного оцінювання: методологія, модель, основні складові» (30 вересня–2 жовтня). – Одеса, 2015. – С. 144–145.

17. Тригуб І. І. Соціальне та психологічне консультування як складові професійної діяльності в галузі освіти / І. І. Тригуб // Акмеологія – наука XXI століття : матер. IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30 трав. 2014 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Укр. Академ. Акмеол. Наук, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол. : В. О. Огнев'юк, В. М. Антонов, О. А. Дубасенюк та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 185–191.

18. Тригуб І. І. Сутність і зміст експертної діяльності в освіті: аналіз міждисциплінарної програми / І. І. Тригуб // Економіка, наука, освіта: інтеграція та синергія: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 18–21 січня 2016 року) : у 3-х т. – Т. 2. – К. : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2016. – С. 66–67.

19. Тригуб І. І. Теоретико-методологічні аспекти експертизи у галузі освіти / І. І. Тригуб // Методологія та методи наукового дослідження : матеріали науково-практичного семінару (м. Прага, Чеська Республіка, 27 квітня 2016 року). – 2016. – С. 58–59.

20. Тригуб І. І. Управлінське консультування в галузі освіти: освітологічний контекст / І. І. Тригуб // 1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи : зб. матер. Міжнарод. наук. конф. / М-во освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; за заг. ред. В. О. Огнев'юка ; [редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Н. М. Чернуха, О. С. Зубченко]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 51–57.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

21. Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти : навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. Б. Жильцов, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб, М. М. Галицька, Н. П. Мазур, Н. А. Побірченко, В. О. Рябенко, М. Зельман, О. О. Коцур. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. – 464 с. – свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №64571, дата реєстрації 21.03.2016.

22. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. О. Драч, К. О. Линьов, Л. В. Гонюкова, І. М. Зеліско, Ю. М. Жукова, М. Ю. Фещук, Т. Г. Купрій, М. М. Галицька, Н. А. Побірченко, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб. – К. : ВП «Едельвейс», 2014. – 624 с. – свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №57912, дата реєстрації 29.12.2014.

Тригуб І. І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2017.

У дисертації вперше визначено ознаки класифікації країн Східної Європи щодо дослідження професійної підготовки експертів у галузі освіти (систематичність та тривалість підготовки); виявлено тенденції професійної підготовки експертів у галузі освіти у країнах Східної Європи: загальні (зокрема: спрямованість підготовки експертів на забезпечення якості освіти; упровадження Кодексу етики щодо професійної діяльності експертів у галузі освіти як нормативного документу та ін.); специфічні (зокрема: підготовка експертів на рівні магістратури у вищих навчальних закладах (Латвійська Республіка); професійна підготовка експертів за різними формами (семінари, курси підвищення кваліфікації, аспірантура) (Російська Федерація) та ін.); виокремлено перспективні напрями впровадження досвіду країн Східної Європи з професійної підготовки експертів у галузі освіти в Україні (зокрема: імплементація європейських стандартів забезпечення якості освіти; використання відкритої процедури обрання експертів у галузі освіти та ін.); уточнено теоретичну сутність понять «експертна діяльність в освіті» та «експерт у галузі освіти»; вдосконалено форми і методи підготовки експертів у галузі освіти на рівні магістратури; подальшого розвитку набули функції експертів у галузі освіти.

Ключові слова: експерт у галузі освіти, експертиза, експертна діяльність, країни Східної Європи, освітологія, провідний консультант з питань розвитку системи освіти, професійна підготовка експертів у галузі освіти.

Тригуб І. І. Профессиональная подготовка экспертов в области образования в странах Восточной Европы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2017.

В диссертации впервые определены признаки классификации стран Восточной Европы по исследованию профессиональной подготовки экспертов в области образования (систематичность и длительность подготовки); выявлены тенденции профессиональной подготовки экспертов в странах Восточной Европы: общие (в частности: направленность подготовки экспертов в области образования на обеспечение качества образования; внедрение Кодекса этики профессиональной деятельности экспертов в области образования как нормативного документа и др.); специфические (в частности: подготовка экспертов на уровне магистратуры в высших учебных заведениях (Латвийская Республика); профессиональная подготовка экспертов посредством разных форм (семинары, курсы повышения квалификации, аспирантура) (Российская Федерация) и др.); выделены перспективные направления внедрения опыта стран Восточной Европы по профессиональной подготовке экспертов в области образования в Украине (в частности: имплементация европейских стандартов качества образования; использование открытой процедуры избрания экспертов в области образования и

др.); уточнено теоретическую сущность понятий «экспертная деятельность в образовании» и «эксперт в области образования»; усовершенствованы формы и методы подготовки экспертов в области образования на уровне магистратуры; дальнейшего развития приобрели функции экспертов в области образования.

Ключевые слова: эксперт в области образования, экспертиза, экспертная деятельность, страны Восточной Европы, освитология, ведущий консультант по вопросам развития системы образования, профессиональная подготовка экспертов в области образования.

Tryhub I. I. Professional training of experts in the field of education in countries of Eastern Europe. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree of Pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2017.

In thesis at first time has been singled out features of the classification of Eastern Europe countries according to the professional training of experts in the field of education (systematicity and length of training); founded the tendencies of professional training of experts in the field of education in countries of Eastern Europe: general tendencies (in particular: orientation of training of experts in the field of education in quality assurance; implementation of professional training of experts in the field of education in masters training, postgraduate education and non-governmental organizations; the introduction of seminars, workshops and conferences as forms of training of experts in the field of education; election of future experts in the field of education among experienced teachers; election of candidates are offered by universities, rectors conferences, schools and universities, students parliaments, national academic associations and employers' organizations; implementation of the official Code of Ethics in professional activities of experts in the field of education; introduction of state and public control over the activity of experts in the field of education; exchange of experience of expert activity in the international cooperation); specific tendencies (in particular: entrance examination / briefing by experts in the field of education (the Republic of Lithuania); preparation of experts in the field of education at the level of the master's degree in higher educational institutions (the Republic of Latvia); professional training of experts in the field of education in different forms (seminars, advanced training courses, postgraduate studies) (Russian Federation) etc.); the perspective directions of implementation of the experience of the countries of Eastern Europe on professional training of experts in Ukraine are identified (in particular: implementation of European standards of quality assurance of education; implementation of seminars, trainings and conferences as forms of training of experts in the field of education; use of an open procedure for the election of experts in the field of education; exchange of experience providing expert activity in the international cooperation etc.); specified the theoretical essence of the concepts «expert activity in education» and «expert in education»; improved the forms and methods of training of experts in masters training; further developed the functions of experts in the field of education (in particular: diagnostic, evaluation, prognostic, protective).

Keywords: expert in the field of education, expertise, expert activity, Eastern Europe countries, educology, leading consultant on the development of education, training experts in the field of education.